

TEKNOLOJİ, YENİLİK VE GÜÇ: KURUMSAL İKTİSAT ÖZEL BİR İNCELEME*

Technology, Innovation and Power: A Study on Institutional Economics

Dr. Öğr. Üyesi Adem Levent

ORCID: 0000-0002-1683-6107/Muş Alparslan Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15 Mart 2019

Düzeltilme tarihi: 08 Mayıs 2019

Kabul tarihi: 27 Mayıs 2019

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, Yenilik, Güç, Schumpeter, Galbraith.

ÖZ

20. yüzyıl boyunca kurumsal iktisat bağlamında teknoloji, yenilik, güç, kapitalizm ve evrim temaları özellikle Joseph A. Schumpeter ve John Kenneth Galbraith gibi iktisatçıların çalışmalarında yoğun bir şekilde görünmüştür. Schumpeter, yaratıcı yıkım ve gelişme kavramları ile kapitalizmin ve tarihin yeniliğini dikkate alan bir teori geliştirmiştir. Teorisinin temel öznesi ise girişimci. Schumpeter'in girişimci teorisi ve yenilikçi kapitalizm düşüncesini 20. yüzyılda devam ettiren en önemli sosyal bilimcilerden biri Galbraith'tir. Galbraith söz konusu devamlılığı modern şirket ve teknolojiyle analiz etmiştir. Schumpeter ve Galbraith'in endüstriyel düzenin dinamizmini yenilik düşüncesiyle açıklamaları birbiriyle gayet uyumluken bu sistemin geleceğine yönelik analiz farkları dikkat çekmektedir. Schumpeter endüstriyel düzenin muhaliflerini, yine bu sistemin içinden çıkagelen entelektüeller olarak gösterirken Galbraith'in düşüncesindeki teknoloji üyeleri ise, düzeni tahkim eden en önemli sosyal sınıftır. Kapitalist sistemde entelektüeller ve teknoloji üyeleri üstlenmiş oldukları roller bakımından karşıt konumdadırlar. Bu bakımdan Schumpeter

ABSTRACT

Throughout the twentieth century, the themes of technology, innovation, power, capitalism, and evolution in the context of institutional economics were particularly visible in the work of economists such as Joseph A. Schumpeter and John Kenneth Galbraith. Schumpeter has developed a theory that takes into account the concepts of creative destruction and development and the innovation of capitalism and history. The basic subject of his theory is entrepreneur. Galbraith is one of the most important social scientists who continued the idea of Schumpeter's entrepreneurial theory and innovative capitalism in the 20th century. Galbraith made this continuity with modern company and technostructure analysis. Schumpeter and Galbraith's explanation of the dynamism of industrial order with the idea of innovation is quite compatible with each other, while the analysis differences in the future of this system are remarkable. While Schumpeter portrays the opponents of industrial order as intellectuals who emerge from this system, the members of the technostructure in Galbraith's mind are the most important social class that opposes the order. In the capitalist system, intellectuals and the members of technostructure are opposed to the roles they have undertaken. In this respect, Schumpeter and Galbraith are in contradiction to the future of capitalism.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 15 March 2018

Received in revised form 08 May 2019

Accepted 27 May 2019

Keywords: Capitalism, Innovation, Power, Schumpeter, Galbraith..

* Bu çalışma, 2016 yılında ODTÜ'de VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sunulan "John Kenneth Galbraith, Entelektüeller ve Kapitalizmin Geleceği" başlıklı bildirden bazı değişiklikler ve yeni ilaveler yapılarak elde edilmiştir.

Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: a.levent@alparslan.edu.tr.

Giriş

İktisat disiplini içerisinde teknoloji, yenilik, güç, evrim ve kapitalizm ilişkisi genellikle kurumsal iktisat geleneğinde incelenmektedir. Amerikan merkezli bir iktisadi düşünce okulu olan kurumsal iktisat Thorstein B. Veblen'in çalışmalarıyla başlamış, John R. Commons, Wesley Mitchell, Clarence Ayres, Allan Gruchy, Wendell Gordon, Marc Tool, Warren Samuels gibi iktisatçıların katkılarıyla devam etmiştir (Rutherford, 1994: 1). 20. yüzyıl boyunca inişli çıkışlı bir tarihe sahip olan kurumsal iktisat teknoloji, yenilik, güç, kapitalizm ve evrim temaları ile bu temaları işleyen belli başlı iktisat teorisyenleriyle entelektüel tartışmalarda her zaman dikkat çeken bir okul olmuştur. 1970'li yıllardan sonra yeni kurumsal iktisadın da gelişmesiyle kurumsal iktisat ve kurumsal iktisadın kapitalist sistem içerisinde işlediği temalar neredeyse bütün sosyal bilimlerde yaygınlaşmıştır. Ancak 20. yüzyıl boyunca kurumsal iktisat bağlamında teknoloji, yenilik, güç, kapitalizm ve evrim temaları özellikle Joseph A. Schumpeter ve John Kenneth Galbraith gibi iktisatçıların çalışmalarında yoğun bir şekilde görünmüştür.¹ Her ikisi de meslekten iktisatçı olmalarına karşın çalışmalarıyla iktisat disiplinini aşip sosyoloji disiplinine, hatta daha spesifik olarak iktisat ve sosyoloji sınırlarında bir alt disiplin sayılan iktisat sosyolojisine katkı sunmuşlardır. Schumpeter ve Galbraith, kapitalizmi ve iktisat disiplinini güç, teknoloji, yenilik ve evrim bağlamında eleştirel açıdan yorumlamışlardır. Weberci anlamda medeniyeti anlamının anahtarı sayılan iktisat sosyolojisi (Sunar, 2012) modern zamanların ruhunu yakalamak isteyen her iki düşünürü de yardımcı olmuştur. Genel hatlarıyla iktisat sosyolojisinde üç ana gelenek bulunmaktadır. Birincisi, 1890 ve 1930'lu yıllar arasında etkili olan Alman sosyoloji geleneğidir. İkincisi, yine 1890 ve 1930'lu yıllarda etkili olan Fransız sosyo-ekonomi geleneğidir. Üçüncüsü ise, 1950'lerde görünen Amerikan toplum ve ekonomi geleneğidir. Ancak söz konusu üç gelenek dışında bir iktisadi düşünce okulu olarak kurumsal iktisat içinden Schumpeter ve Galbraith, iktisat sosyolojisine hatırı sayılır katkılarda bulunmuşlardır (Swedberg, 1991).

Schumpeter ve Galbraith'in ilgili iktisat sosyolojisinin Alman düşüncesinde gelişen içsel ilişkiler doktrini çerçevesinde anlam bulunduğu söylenebilir.² İçsel ilişkiler doktrini, Hegel kadar Kant'ın belli başlı felsefi varisleri Johann Fichte ve Friedrich Schelling'i de etkilemiştir. Bu doktrine göre mevcut olan her şey birbiri ile sıkı bir ilişki içerisinde. Bir ilişki içerisindeki iki varlık, ilişkinin değiştirilmesi ile birlikte değişir. Evrendeki her şey diğer şeylerle ilişki halindedir. Söz konusu içsel ilişkiler doktrininin bilim açısından son derece önemli sonuçları vardır. Her şey birbiriyle ilişki içerisinde olduğuna göre, herhangi bir şeyle ilgili bütün bilgiye ulaşabilmek, her şey hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirecektir. Oysa modern bir bilim olan iktisadın takip ettiği metot teori ve modelleri kullanarak yol almaktır. İçsel ilişkiler doktrinine göre iktisadın söz konusu metodu geçersizdir. Bunun yerine iktisatçının elinden geldiğince iktisatla ilgili her şeyi içerecek tümel bir resme ulaşması gereklidir. İktisadın toplumla ilgili diğer disiplinlerden kesin çizgilerle ayrılması ve tarih, siyaset bilimi, ahlak vb. ile birlikte çalışması gerekir (Gordon, 2000: 4-5). Bu bakımdan hem Schumpeter hem de Galbraith içsel ilişkiler teorisine dayanarak geliştirdikleri iktisat sosyolojisi çerçevesinde güç, teknoloji, yenilik ve evrim arasında ilişkiler kurarak 19. yüzyıl kapitalizmi ile 20. yüzyıl kapitalizmini mukayeseli olarak yorumlamışlardır.

Bu çalışmada Schumpeter ve Galbraith'in kapitalizmin gelişimine dair düşüncelerini yorumlamaya çalışarak içinde yaşadığımız endüstriyel dünyanın seyrini anlamayı olanaklı kılma çabası mevcuttur. Çalışmanın ilk kısmında Schumpeter'in düşünceleri yenilikçi kapitalizm temelinde analiz edilecektir. Daha sonra Galbraith'in düşüncelerine teknostrüktür bağlamında değinilecektir. Devamında her iki düşünürün düşünceleri mukayese edilecek ve sonuç kısmında ikilinin eleştirel

¹ Schumpeter'in kurumsal iktisat içerisinde ele alınması tartışmalı olmasına karşın bu çalışmada Schumpeter kurumsal iktisatçı olarak ele alınacaktır. Böyle bir tercihte Eyüp Özveren'in (2007: 19) Schumpeter'i kurumsal iktisatçı olarak değerlendirmesinin payı büyüktür. Öte yandan Galbraith, literatürde hem kurumsal iktisatçı hem de post Keynesyen iktisatçı olarak bilinmektedir (Dunn and Pressman, 2005).

² Schumpeter'in Alman düşüncesiyle teması doğrudan olmakla beraber (Shionoya, 2004: 335; Reinert and Reinert, 2006) Galbraith için aynı şeyi söylemek zordur. Ancak yine de Galbraith ile Alman düşüncesi ilişkisi, Galbraith'in kurumsal iktisatçı olması nedeniyle kurumsal iktisat ve Alman tarihçi okulu bağlantısı üzerinden kurulabilir.

düşüncelerinin endüstriyel düzen olarak kapitalizmi aşacak düzeyde bir imkân sunup sunmadığı tartışılacaktır. Ancak çalışmanın ikilinin bütün düşüncelerini kuşattığını söylemek mümkün değildir. İkilinin sadece kapitalizm bağlamında güç, teknoloji, yenilik ve evrim etrafındaki düşünceleri irdelenecektir.

Joseph A. Schumpeter ve Kapitalizmin Dinamik Yönü

Joseph A. Schumpeter, yaratılan yenilikler sonucu ortaya çıkan sürekli kesintiler biçiminde kavranan tarih anlayışının en tutkulu savunucularından birisidir. 'Yaratıcı yıkım' ve 'gelişme' kavramları ile kapitalizmin ve tarihin yeniliğini dikkate alan bir teori geliştirmiştir. Schumpeter'e göre ekonomik sistemde bir normdan bir diğerine geçiş ile tanımlanan gelişme/evrim gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Schumpeter için gelişme/evrim yeniliği içermesine karşın aynı zamanda belirsizlikte barındırmaktadır. Kapitalist girişim ile teknolojik ilerleme bir ve aynı şeydir (Özel, 2013: 146, 212-213). Schumpeter'in düşüncesinde paradoksal bir terim olan 'yaratıcı yıkım' ekonomik gelişmede yeniliğin işlevlerini gösterir. Terim bir oksimorondur ve paradoksal bir görünüme sahiptir. Ancak yenilik yeni bir yaşam biçimi yaratır ve eskisini yıkar, ikisi aynı yönde değildir. Yaratıcı yıkım kavramı piyasa ve rekabet hakkında statik ve dinamik olmak üzere ikili çatışma perspektifi sunar. Bu tez, kapitalizmin çöküşünü kendi başarılarının sonucuna bağlar. Paradoksun püf noktası iktisat sosyolojisi çerçevesinde ekonomik ve ekonomik olmayan alanların etkileşimidir. Bu da kapsamlı bir medeniyet olarak kapitalist sistemin sosyal, politik ve kültürel durumlar içermesidir. İlgili bağlamda Schumpeter'in zihin ve topluma üç katmanlı ve iki yapılı bir yaklaşımı vardır. Söz konusu yaklaşım bazen ekonomik istatistik ve ekonomik dinamik, bazen ekonomik dinamik ve iktisat sosyoloji, bazen de zihin ve toplum gibi katmanlar arasındaki boşluk olarak görünür (Shionoya, 2004: 345).

İlerleme ve gelişmenin motor gücü yeniliktir. Yeniliğin itici etkileri, kapitalist girişimci ve teknolojik ilerleme ile sağlanmaktadır. Schumpeter'e göre yenilikçi kapitalizm, kendini tehdit eden eleştiriyi de teşvik etmektedir. Kapitalist süreç, davranışları ve düşünceleri rasyonalize eder. Böyle yaparak her türden metafizik inanç, mistik ve romantik düşünceler aklımızı kovalar. Böylesi bir rasyonalitenin yarattığı eleştirel düşünce tarzı hiçbir sınır tanımaz ve bütün kurumları, bütün kabul edilmiş gelenek ve görenekleri, bütün otoriteyi karşısına alır. Bu süreç entelektüelin ortaya çıkmasıyla son noktaya ulaşır. Entelektüel hem bir eleştirmen hem bir ütopyacıdır. Kapitalist rasyonalizmin ürünü olan entelektüel sisteme sırtını döner ve toplumun geri kalanına hayal kırıklığı aşılar. Kapitalist sistem, sadece içerden değil, aynı zamanda dışarıdan da tehdit almaktadır. Girişimcinin yerine yönetici geçmiştir ve bu yöneticilik, teknik düzeyde uzmanların işi haline gelince yenilik rutinleşmiştir. Bu nedenle iktisadi süreç, insansızlaşma ve otomatikleşme yolundadır (Bell, 2013: 109-110). Bu bağlamda Schumpeter'in ispatlamaya çalıştığı tez; kapitalizmin, ekonomik durgunluk yerine kendi başarısının sosyal kurumlarını çürütmesi ve bu şekilde kaçınılmaz bir halde kendini yıkacak şartları hazırlamasıdır. Bu yaratıcı yıkım gelişimi kapitalizmin esas temelidir. İster istemez her kapitalist girişimci er geç bu gelişime uymak zorundadır (Schumpeter, 1966: 92).

Schumpeter için gelecek, girişimcinin omuzlarındadır. Girişimcilik teorisinde Schumpeter, Marx ve Keynes'e karşı çıkar. Marx'a göre iktisadi büyüme, sürekli yeni pazarlar arayan sermaye birikiminin sonucudur. Keynes, tasarruf arzusunun aşırı bir hale geldiğini ve devlet müdahalesinin olmaması durumunda efektif talebin azaldığını görmüştür. Schumpeter, kronik aşırı tasarrufun teorik temellerini reddetmiştir. Marx'a ve Keynes'e verdiği cevap, tarihsel temellere dayanmaktadır. Schumpeter için sanayi büyümesi sermayenin 'itmesiyle' değil, girişimcinin 'çekmesiyle' ortaya çıkar (Bell, 2013: 108).

Schumpeter özellikle yenilik üzerine yoğunlaşmıştır. Yeniliği, ilerleme ve gelişme/evrim kavramlarıyla açıklamıştır. İlerleme ve gelişme için ilk şart girişimci iken ikinci şart teknolojik ilerlemedir. Ve iki gelişme Schumpeter'de 'yaratıcı yıkım' kavramı olarak ortaya çıkar. Bu kavram, kapitalizmi anlama noktasında hayati konumdadır. Kapitalizm kendine has özelliği yüzünden ekonomik bir değişim metodu veya tipidir ve durgun bir durum göstermez. Yaratıcı yıkım kavramı, iki çatışmalı durumu içerir. Çatışma farklı sınıflar arasında değil; girişimci ve statüko arasındadır (Schumpeter, 1966: 118-119; Audretsch, 2015: 199).

Kıscası Schumpeter girişimci kapitalizmin yorumlayıcısıdır. Büyük ölçekli gelişmelerin ve bürokratikleşmenin eski tip girişimci tipini zayıflattığını görmüş ve yenilik üzerine yoğunlaşmıştır. Üreticilerin ekonomik değişimin öncülerini olacağını sezmiştir. Fakat bu sezgisini Galbraith gibi detaylandırıp tüketicilerin yönlendirilmesi ve şirket planlaması boyutlarına taşıyamamıştır. Sadece bireyci kapitalist medeniyetin modern şirket burjuvazisiyle (Galbraith'in terminolojisindeki teknostrüktürle) çürüdüğünü öngörmüştür (Hession, 1972: 202). Bu bağlamda Galbraith'in şirket analizi, Schumpeter'in girişimci ve yenilikçi kapitalizm teorisini tamamlayan vaziyettir.

John Kenneth Galbraith ve Modern Şirket Analizi

Schumpeter'in girişimci teorisi ve yenilikçi kapitalizm düşüncesini 20. yüzyılda devam ettiren en önemli sosyal bilimcilerden biri John Kenneth Galbraith olmuştur. Galbraith söz konusu devamlılığı güç, teknoloji, şirketler (kurumlar) ve teknostrüktür analizi bağlamında ifade etmiştir. Galbraith'a göre (1988) İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonominin doğası köklü bir şekilde değişmiştir. Artık modern endüstriyel toplumda ekonomi ikili bir karakter gösterir. Modern ekonomi bir tarafta *planlı sistem* ve diğer tarafta ise *piyasa sisteminden* oluşmaktadır. Birkaç büyük şirketten oluşan planlı sistemin müstesna özelliği, kompleks bir organizasyon olmasıdır. Piyasa sisteminin ayırt edici özelliği ise hala bireylerin ve girişimcilerin bu sistemde baskın rolünün bulunmasıdır. Planlı sistem, iki bin büyük şirketin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. General Motors, Ford, General Electric, IBM ve General Dynamics bu dev şirketlere örnek olarak gösterilebilir. Piyasa sistemi ise, on veya on iki milyon küçük şirketten oluşmaktadır. Servis hizmetleri, küçük perakendeciler, zanaatçılar, küçük imalatçılar, sanatçılar ve avukatlar gibi meslek grupları piyasa sistemini oluşturmaktadır (Galbraith, 1977: 192).

Galbraith'a göre piyasa sisteminin küçük ve bireysel şirketlere dayanmasının dört nedeni bulunmaktadır. Birincisi, standardize edilmemiş görevlerin ve coğrafi olarak yayılmış aktivitelerin bir organizasyon içinde yapılmasının zorluğudur. Coğrafi yayılma iş gücü denetimini güçleştirmektedir. İkincisi, avukatlık ve psikiyatri gibi işlerin bireysel hizmet çerçevesinde yapılmasıdır. Üçüncüsü, organizasyon yapısı bir takım uyumunu gerektirirken sanatçı organizasyona uymayan bireysel bir işçilik göstermektedir. Sonuncusu ise, organizasyon bir kural içinde çalışmayı öngörürken bireysel girişime dayanan şirketler, aile ve yakın çevreye istihdam sağlayan kuruluşlara dönebilmektedir (Galbraith, 1972a: 117-118).

Planlı sistemin oluşmasıyla beraber endüstri devrimi sırasındaki girişimci ve bireyci özellikleri ile bilinen kapitalizm, çağdaş dönemde değişim geçirerek yönetsel kapitalizme dönüşmüştür. Büyük girişimcinin yenilikçi gücü yerini büyük şirketlere bırakmıştır. 20. yüzyılda ekonomiyi büyük şirketler domine etmektedir. Planlı sistemde girişimcinin rolü hafiflemiş ve teknostrüktürün rolü artmıştır. Galbraith, teknolojinin değişim gücünün kurumlar üzerindeki etkilerinin gelişimini rasyonalize etmektedir. Ona göre kapitalist malvarlığındaki formuyla mülkiyet, modern endüstride üretim faktörlerinden en önemlisi olmaktan çıkmıştır. Modern şirketin gelişimiyle mülkiyetin önemi azalmıştır. Galbraith'in *Yeni Sanayi Devleti'nde (The New Industrial State)* mülkiyetin yerini teknik ve uzmanlık isteyen bilgi ile modern teknoloji almıştır. Modern teknolojinin sürükleyicisi uzmanlar sınıfı olan teknostrüktürdür (Leathers, 1971). Galbraith'a göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kapitalizmi anlamının en iyi yolu, modern şirketi ve özellikle de modern şirketin yönetim yapısı olan teknostrüktürü analiz etmekten geçmektedir. Bu durumda modern endüstriyel sistemin önemli bir yanını oluşturan planlı sistemin analiz edilmesini gerektirir. İlgili planlı sistem, yönetsel kapitalizme tekabül etmektedir. Yönetsel kapitalizm, kapitalizmin, şirketler yoluyla planlamanın yapıldığı ve kararların yöneticiler sınıfı yani teknostrüktür tarafından alındığı bir biçimdir. 20. yüzyıl yönetsel kapitalizmin yüzyıldır (Galbraith, 1988).

Alfred Chandler'e göre de özellikle Amerika'da 19. yüzyılın sonundan başlamak üzere 20. yüzyılın başında yeni bir kapitalizm tipi doğmuştur. Bu kapitalizm tipinde, mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımına ilgili temel kararları alma yönünden, ücretli yöneticiler şirket sahiplerinden daha etkilidir. Bu durum söz konusu kapitalizm tipini geleneksel "kişisel" kapitalizmden farklı kılmaktadır. Yeni gelişen kapitalizm tipi yönetsel kapitalizmdir. Teknolojik devrimle birlikte uzman çalışanların ve yöneticilerin

etkisi organizasyon üzerinde şirket sahiplerinden daha fazladır. Yönetimsel kapitalizmin doğuşu, büyük ve kompleks yönetim kurumlarının evrimi ve entegre endüstri girişimi üzerine odaklanarak anlaşılacaktır. Modern ulaştırma, iletişim, entegre kitlesel üretim ve dağıtımla beraber iş hacminin büyümesi yönetim hiyerarşilerini artırmıştır (Chandler, 1992: 131-133).

Galbraith'in düşüncesinin anlaşılması teknostrüktürün sahip olduğu söz konusu gücün analiz edilmesine bağlıdır. Çünkü teknostrüktür modern şirketin gücünü temsil etmektedir. Modern büyük şirketler elde ettikleri ekonomik güçle piyasa sistemini kontrol etmektedir ve piyasa sistemi, planlı sisteme bağlıdır. Modern büyük şirketler tüketiciler, işçiler ve diğer şirketler üzerinde kontrol sahibidirler. Endüstriyel sistemde modern büyük şirketin çıkarları toplumun çıkarlarına dönüşmektedir (Dunn and Pressman, 2005: 162). Galbraith'in düşünce sistematığında modern endüstriyel düzen, kapitalizm ve iktisat bilimi aynı anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır. Galbraith için İkinci Dünya Savaşı sonrasında modern büyük şirket çözümlemesi yapmak, hem modern endüstriyel düzen olarak gelişen kapitalizmi hem de buna bağlı olan iktisat bilimini çözümlenmek anlamına gelmektedir.

Kısacası Galbraith'in düşüncesinin ana teması, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modern büyük şirketlerin ekonomiye hâkim olmasıyla beraber modern toplumunun ekonomik, siyasal ve sosyal yönlerden değişmesidir. Bu durumu 19. yüzyıldan ayıran en önemli özelliğin ise şirket yönetim kararlarının bireysel girişimci ve şirket sahiplerinden teknostrüktür deneni yeni yönetici sınıfa geçmesidir. Teknostrüktürün başlıca hedefi ise kârdan daha çok kendi otonomisini korumak ve şirketin büyümesini sağlamaktır. Böylece Galbraith'a göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde tarihin yeni öznesi büyük şirketler olmuştur. Başka bir ifadeyle bu yeni dönemde tarihin öznesi büyük şirketlerin yeni yönetici sınıfı teknostrüktürdür. Teknostrüktür, kararlarıyla ekonomiye, politikaya ve topluma kelimenin tam anlamıyla tarihe yön vermektedir. Bu durumun sonucunda büyük şirketlerin domine ettiği büyük sektör planlı sistem ve bunun dışında kalan küçük ve etkisiz sektörlerin ise piyasa sistemi şeklini alması, modern ekonomiye ikili bir görünüm kazandırmıştır. Planlı sistem piyasanın yerini almıştır. Planlı sistemdeki büyük şirketlerin reklam ve diğer kurumsal araçlarla tüketicileri yönlendirmesi veya manipüle etmesiyle özel kesim tüketiminin artış göstermesi, buna karşılık kamu kesimi tüketiminin bunun gerisinde kalması, bu düşüncenin en kışkırtıcı varsayımlarındandır. Ayrıca devletin, modern büyük şirketlerle girmiş olduğu simbiyotik ilişki nedeni ile ekonomik rolünün gittikçe artması ve piyasanın etkisizleşmesi bu durumun bir başka sonucudur. Bu düşüncenin bir diğer yanını ise yaşanan değişimin neoklasik iktisat öğretisiyle anlaşılmasının güçlüğü oluşturmaktadır (Levent, 2016: 131-132).

Schumpeter ve Galbraith: Aynı Madalyonun İki Farklı Yüzü Mü?

Schumpeter ve Galbraith'in analizleri aynı madalyonun iki karşıt yüzü gibi tanımlanır. Schumpeter tarafından ortaya atılan ve geliştirilen temel konuların Galbraith'la birlikte uygulamaya konulduğu düşünülür. Ancak Schumpeter ve Galbraith'in her ikisi de kapitalizm ve teknolojik gelişmenin doğası üzerine çalışmakla beraber kendilerine özgü metodolojik yaklaşımları da vardır (Audretsch, 2015: 197-198).

19. yüzyıldan 20. yüzyıla endüstriyel sistemin ve teknolojinin dönüşümünü analiz etmek için modern şirketin yönetim yapısı (teknostrüktür) ile girişimci kapitalistler arasında bir karşılaştırma yapmak gerekir. Bu da haliyle Galbraith'in modern şirket analizi ile Schumpeter'in girişimcilik analizi arasında bir karşılaştırmayı içerir. Genelde Schumpeter ile Galbraith aynı meseleleri karşıt yüzleriyle ele alan teorisyenler şeklinde görülür. Her ikisi de ekonominin doğası, ekonominin toplumu nasıl şekillendirdiği ve teknolojinin değişimi ile ilgilenmişlerdir. Yani her iki düşünür için de bu durum, çağdaş kapitalizmin sorgulanması anlamına gelmektedir. Bu sorguda daha çok girişimci kapitalizm ile Amerikan kapitalizmi ya da yönetimsel kapitalizm üzerinedir. Her iki düşünürün çalışmaları da benzerdir ve neoklasik iktisattan uzaktır (Audretsch, 2015: 197-198; Levent, 2016). Galbraith'in şirket düşüncesi ile Schumpeter'in yenilik düşüncesi arasında şirketin evrimi, belirsizlik ve teknolojinin şirket üzerinde etkileri noktalarında paralellikler kurulabilir (Dunn, 2011: 194).

Schumpeter tarafından geliştirilen yaratıcı yıkım sadece ekonomik düşünce açısından yeni bir gücü tanımlamaz. Ayrıca ekonomik sistemin değişim oyuncusu olan girişimci mekanizması olarak tanımlanır. Girişimci ekonomik gelişim üzerindeki yeniliği takip ederek diğer oyuncularından farklılaşır. Schumpeter'in yaratıcı yıkım kavramı, Galbraith'in çalışmalarıyla benzerlik gösterir. Galbraith, Schumpeter'in yeniliğin merkezi rolü üzerine vurgusunu, yeniliğin değişen kaynaklarını belirterek devam ettirir. Galbraith'in düşüncesinde yaratıcı yıkım kavramı, girişimci ve bireysel endüstriyel devrim döneminden çağdaş yönetsel kapitalizm dönemine dönüşüm geçirerek devam eder. Galbraith için sanayi devriminin büyük girişimcilerinin yerini hiyerarşik dev şirketler almıştır. Galbraith, Schumpeter'in yaptığı analizi 19. yüzyıl için doğru bulurken 20. yüzyıl için doğru bulmamaktadır. Sık sık söylendiği üzere onun için ekonomik güç, girişimciden teknostrüktüre geçmiştir. Kısacası girişimci ortadan kalkmasa da artık kahraman değildir. Kahraman sadece büyük şirketlerdeki karar alma mekanizmasındaki güçlü bürokrasi (teknostrüktür) içerisindeki bir oyuncudur (Audretsch, 2015: 200; Boutillier, 2006: 63; Galbraith, 1972b: 109).

Teknostrüktürün kolektif varlığıyla bireysel girişimcinin varlığı hissedilir bir şekilde zayıflamıştır. Modern şirket artık girişimci tarafından değil, teknostrüktür tarafından yönetilmektedir (Madeuf, 2006: 113). Endüstriyel sistemin doğası sorgulanırken Schumpeter gibi, Marx'ın kapitalizm incelemesiyle Galbraith'in şirket vizyonu da sık sık karşılaştırılır. Galbraith'a göre modern şirketin büyümesi (teknostrüktürün güçlenmesi) ile Marx'ın kapitalist yoğunlaşma savı arasında yüzeysel bir paralellik görülmesine karşın böyle bir karşılaştırma yine de hatalı olur. Marksist süreçte asıl güdü sömürüdür/kârdir. Modern süreçteyse asıl güdü bürokratik avantajlardır. Teknostrüktürün artan saygınlığı ve kazancıdır. Bu süreçte kapitalistin gücü azalmıştır. Artansa teknostrüktürün gücüdür (Galbraith, 1988: 161). Hatta Schumpeter'in (1966) Marx övgüsüne karşın Galbraith'a göre Marx, kapitalizmin dört gelişmesini öngörememiştir. Bunlardan birincisi, işverenlerle çalışanlar arasındaki güç dengesini (dengeleyici güç) sağlamada büyük rol oynayan sendikaların büyümesidir. İkincisi, 1880'lerin Almanya'sına kadar uzanan refah devletinin gelişmesidir. Üçüncüsü, Keynes'in yazıları ve nüfuzudur. Sonuncusu ise eski moda kapitalistin giderek ortadan kayboluşu ve yerine teknostrüktürün gelişidir (Galbraith ve Menkişov, 1990: 97-103; Boutillier, 2006).

Bu bağlamda Galbraith'in düşünce sistematizasyonundaki yeni yönetici sınıf teknostrüktür ile Schumpeter'in entelektüeller yaklaşımları arasında bazı karşıtlıklar bulunmaktadır. Artık yeni entelektüeller sayılabilecek olan teknostrüktür üyeleri sosyal sistemin değişen yönüne karşıtlık beslemekten ziyade ona yaklaşmaktadır. Çünkü teknostrüktür bilgiye, sadece üretim sürecinin hayati bir parçası olduğu için bağlı değildir. Aynı zamanda değişen sosyal sistemin yeniliğinin bir sonucu olarak entelektüeller (Galbraith'in formülasyonundaki teknostrüktür üyeleri) artık devrimci karakterini yitirmektedir. Modern şirkete yakınlaşarak yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bundan ötürü planlı sistemde eğitim önemli bir üretim faktörüdür ve modern büyük şirket sermayeden daha çok eğitime bağlıdır. Bir üretim faktörü olarak eğitim, büyük oranda, devlet tarafından sunulduğu için planlı sistem ile devlet arasında çeşitli düzenlemeler mevcuttur. Entelektüeller siyasal otorite üzerinde karar verici güç olmak isterlerken teknostrüktür bunu bürokrasi üzerinden yapmaktadır (Leathers, 1971: 5).

Schumpeter ve Galbraith'in endüstriyel düzenin dinamizmini yenilik düşüncesiyle açıklamaları birbiriyle gayet uyumluyken bu sistemin geleceğine yönelik analiz farkları dikkat çekmektedir. Schumpeter endüstriyel düzenin muhaliflerini, yine bu sistemin içinden çıkagelen entelektüeller olarak gösterirken; Galbraith'in düşüncesinin büyük bir kısmını oluşturan entelektüeller olarak teknostrüktür üyeleri ise, düzeni tahkim eden en önemli sosyal sınıftır. Bu yönüyle entelektüeller ve teknostrüktür üyeleri üstlenmiş oldukları roller bakımından karşıt konumdadırlar. Dolayısıyla Schumpeter ve Galbraith endüstriyel düzenin veya kapitalizmin geleceği bağlamında birbirleriyle ters noktalara düşmektedirler. Ancak düzenin işleyişinden veya düzenin bizatihi insanın varlığını tehdit eden etkilerinden herhangi bir rahatsızlık duyduklarını söylemek güçtür.

Sonuç

Teknik kavramını felsefi düzeyde sorgulayan Martin Heidegger'e göre modern teknolojinin birbiriyle bağlantılı üç anlamı vardır. Birincisi, endüstriyalizmle ilişkilendirilen teknikler, aygıtlar, sistemler ve üretim süreçleridir. İkincisi, genellikle moderniteyle ilişkilendirilen rasyonalist, bilimsel, komersiyalist (ticari), faydacı, antroposentrik (insan merkezci), seküler dünya görüşüdür. Üçüncüsü şeyleri hem endüstriyel üretim sürecini hem de modernist dünya görüşünü mümkün kılan çağdaş anlama yahut açma/ifşa etme modudur. Hem endüstriyalizm hem de modernite, şeyleri teknolojik gücün egemenlik alanını teknolojik güç lehine genişletecek hammadde olarak anlama/açıklama amacındaki çağdaş eğilimin semptomlarıdır. Heidegger, teknoloji çağının Platon'dan beri şekillenmeye başladığını düşündüğü için modern teknolojiyi Batı düşünce tarihinin kaçınılmaz sonucu olarak görmüştür (Akt. Zimmerman, 2011: 1). Schumpeter ve Galbraith'in Heidegger tarzında köklü ve kapsamlı bir teknoloji ve yenilik teorilerinin olduğunu söylemek zordur. İkili içinden geldikleri Batılı kapitalizmi eleştirel açıdan yorumlayarak 20. yüzyıl kapitalizmini endüstriyel düzen şeklinde anlamaya çabalamışlardır. Endüstriyel düzen olarak kapitalizmi felsefi değil ancak sosyolojik düzeyde eleştirmişlerdir.³ Bu nedenle endüstriyel düzen olarak kapitalizmi aşacak güçte bir düşünce geliştirdiklerini söylemek mümkün değildir. Çünkü Schumpeter için sosyal bilimciler kapitalizmin yenilikçi yönünü görememiş, bundan ötürü endüstriyel düzeni doğru çözümlememişlerdir. Sosyal bilimciler kapitalizme yüzeysel bir karşıtlık sergilemişlerdir. Ancak Schumpeter'in de endüstriyel düzenin doğasını köklü bir sorgulamaya yanaştığı söylenemez. Sürecin anlaşılmasına engel oluşturacak akademik standartlaşmaya ilişkin eleştiriler getirmiştir. Galbraith için bilim ve teknolojinin birleştiği modern kurum, büyük şirketlerdir. Teknostrüktür ise bu kurumun aktörüdür. 20. yüzyıl kapitalizminin gelişim süreci teknostrüktürün gelişimiyle paralellikler sergilemiştir. Ancak Galbraith, bu süreci eleştirmekten ziyade iktisatçılar başta olmak üzere sosyal bilimcilerin teknostrüktür sürecini anlamamış olmalarını eleştirmiştir. Daha gerçekçi bir iktisadın veya sosyal teorinin bunun farkında olduğunu varsayarak teorisini kurgulamıştır. Dolayısıyla Galbraith da hem iktisada, bilim ve teknoloji ikiliğine hem de endüstriyel düzen olarak kapitalizme yönelik köklü bir sorgulama getirememiştir. Eleştiri noktası sürecin bağlamsal karakterinin iktisatçılar ve diğer sosyal bilimciler tarafından görmezden gelinmesidir. Bu bağlamda gerek Schumpeter gerekse Galbraith endüstriyel düzenin insan varlığına yönelik tehdit edici güçte bir tehlike içerdiğini görememişlerdir. Akademik departmanlaşmayı eleştirerek disiplinler arası bir metodoloji önermişler ve akademik teorilerin çeşitlenmesine katkı sağlamışlardır. Ne içinde yaşadığımız teknik dünyayı ne de onun ekonomik yansımalarını felsefi düzeyde sorgulayacak köklü düşünceler geliştirmişlerdir. Bunda her ikisinin de meslekten iktisatçı olmasının payı olduğu düşünülebilir. Zira iktisat disiplininin yaşadığımız dünyayı köklü bir sorgulamaya tabi tutacak düşünsel bir imkân sunduğunu söylemek güçtür. İktisat, felsefeden dolayısıyla düşünceden uzaklaştığı müddetçe bilimselleşeceğini kabullenen bir sosyal bilimdir. Bu nedenle doğa bilimlerini taklit ederek bilimsellik iddialarını sürdürmüştür. Doğa bilimlerine benzer bir kesinlik idealine ulaşarak bilimsel rüştünü ispat etmeye çalışmıştır. Bunun sonucu olarak da iktisadın henüz tam olarak formelleşmediği bir evreye ait olan ahlaki, tarihi ve kurumsal yönleri spekülasyonla addederek disiplinin çeperine itmiştir. Schumpeter ve Galbraith iktisadın bu gidişatından rahatsızlık duydukları için disiplinler arası bir metodoloji önermişlerdir. Endüstriyel düzen olarak kapitalizm araştırmalarını merkeze alan sosyal teori bağlamında bir iktisat bilimi tahayyül etmişlerdir. Ancak her ikisi de kapitalizmin gelişimini evrimsel bir süreç olarak algıladıklarından ötürü doğa bilimlerine benzer bir şekilde evrimci bir sosyal teori peşinde oldukları söylenebilir.⁴ Yapmak istedikleri, kapitalizmin evrimci karakterinin sosyal bilimler içerisinde

³ Gerçi Schumpeter ile Nietzsche (Reinert and Reinert, 2006) ve Galbraith ile Amerikan pragmatizmi (Stanfield and Wrenn, 2005: 38) ve ontoloji (Dunn and Mearman, 2006) bağlantısı kurulsa da, ikilinin daha çok sosyolojik düzeyde bir kapitalizm analizi geliştirdikleri söylenebilir. Hem Schumpeter'in hem de Galbraith'in iktisat sosyolojisi bağlamında ele alındığı bir çalışma için bkz. Swedberg (1991).

⁴ İktisat ve sosyal teoride evrimciliğin en az altı şekilde yer aldığı söylenebilir. Birincisi, Thorstein Veblen tarafından geliştirilen evrimci veya post-Darwinist iktisattır. Bu yaklaşımda evrimcilik ve kurumsalcılık eş anlamlı kullanılır. İkincisi, Joseph Schumpeter tarafından geliştirilen evrimcilik olarak tanımlanan kapitalist gelişmedir.

yaygınlaşmasıdır. Hâkim iktisat söyleminin fizik özelindeki doğa bilimi taklidini, ikilinin biyolojik evrim özelinde sürdürerek aynı düşünsel açmaza girdikleri söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Audretsch, D. B. (2015). Joseph Schumpeter and John Kenneth Galbraith: Two Sides of the Same Coin?. *J Evol Econ*, 25, 197–214.
- Bell, D. (2013). *İdeolojinin Sonu: Ellilerdeki Siyasi Fikirlerin Tükenişine Dair* (çev. Volkan Hacıoğlu). Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Boutillier, S. (2006). the End of Capitalism: J.K. Galbraith versus K. Marx and J.A. Schumpeter. (Ed.), B. Laperche, J. K. Galbraith and D. Uzunidis, *Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of Galbraith* içinde (53-71). England: Edward Elgar.
- Chandler, A.D. (1992). The Emergence of Managerial Capitalism. (Ed.), M. Granovetter and R. Swedberg, *The Sociology of Economic Life* içinde (131-158). Oxford: Westview.
- Dunn, S.P. & Pressman, S. (2005). The Economic Contributions of John Kenneth Galbraith. *Review of Political Economy*, 17 (2), 161-209.
- Dunn, S., & Mearman, A. (2006). The Realist Approach of John Kenneth Galbraith. *Challenge*, 49 (4), 7–30.
- Dunn, S. P. (2011). *The Economics of John Kenneth Galbraith*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Galbraith, J. K. (1972a). Contemporary Capitalism and the Problem of Unequal Growth. *Acta Oeconomica*, 9 (2), 117-126.
- Galbraith, J. K. (1972b). *The New Industrial State*. New York: New American Library.
- Galbraith, J. K. (1977). The Veblen-Commons Award. *Journal of Economic Issues*, 11 (2), 185-200.
- Galbraith, J. K. (1988). *Ekonomi Kimden Yana* (çev. Belkis Çorakçı ve Nilgün Himmetoğlu). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Galbraith, J.K. and Menşikov, S. (1990). *Kapitalizm, Komünizm ve Birarada Yaşamak* (çev. Özcan Yüksek). İstanbul: Afa Yayınları.
- Gordon, D. (2000). *Avusturya İktisadi'nin Felsefi Kökleri* (çev. Necmiddin Bağdadioğlu). Ankara: Liberte Yayınları.
- Hession, C. H. (1972). *John Kenneth Galbraith and His Critics*. New York: The New American Library.
- Hodgson, G. M. (1996). The Challenge of Evolutionary Economics. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 152 (4), 697-706.
- Leathers, C. G. (1971). Intellectual Activism: A Schumpeterian Threat to the New Industrial State. *Nebraska Journal of Economics and Business*, 10 (3), 3-11.
- Levent, A. (2016). *Kapitalizm ve Kurumlar: J. K. Galbraith'de Tekno-Strüktür Analizi*. İstanbul: Matbu Kitap.
- Madeuf, B. (2006). Galbraith's Views on Firma and Market: Between Neo-Institutionalism and Evolutionism.

Yenilik fikrini içerir. Üçüncüsü, Avusturya iktisat okulundan Carl Menger ve Friedrich Hayek'in kendiliğinden düzen olarak evrimcilik düşüncesidir. Dördüncüsü, Adam Smith, Karl Marx ve Alfred Marshall'ın ekonomik yazılarının evrimci temalar içermesidir. Beşincisi, teorik biyolojiden esinlenen matematiksel iktisatta gelişen evrimci oyun teorisi. Sonuncusu ise, Sante Fe Enstitüsü'nde geliştirilen bilgisayar simülasyonları, kaos teorisi, genetik algoritma ve genetik programlamaya dayanan kompleksite iktisadidir (Hodgson, 1996: 697). Bu bağlamda Schumpeter'in kapitalizmin dinamik yönünü analiz eden yenilikçi bir evrim düşüncesi varken Galbraith'in Veblen'e dayanan post-Darwinist evrimciliği bulunmaktadır.

- (Ed.), B. Laperche, J. K. Galbraith and D. Uzunidis, *Innovation, Evolution and Economic Change: New Ideas in the Tradition of Galbraith* içinde (107-121). England: Edward Elgar.
- Özel, H. (2013). *Piyasa Ütopyası* (2. Basım). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Özveren, E. (2007). Kurumsal İktisat: Aralanan Kara Kutu. (Ed.), E. Özveren, *Kurumsal İktisat* içinde (ss. 15-43). Ankara: İmge
- Reinert, H., & Reinert, E. S. (2006). Creative Destruction in Economics: Nietzsche, Sombart, Schumpeter. (Ed.), J. G. Backhaus and F. H. Stephen, *Friedrich Nietzsche (1844-1900): Economy and Society* içinde (55-85). New York: Springer.
- Rutherford, M. (1994). *Institutions in Economics: the Old and the New Institutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schumpeter, J. A. (1966). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi I* (çev. Tunay Akoğlu). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Shionoya, Y. (2004). Scope and Method of Schumpeter's Universal Social Science: Economic Sociology, Instrumentalism, and Rhetoric. *Journal of the History of Economic Thought*, 26 (3), 331-347.
- Stanfield, J. R., & Wrenn, M. (2005). John Kenneth Galbraith and Original Institutional Economics. *Journal of Post Keynesian Economics*, 28 (1), 25-45.
- Sunar, L. (2012). Weber'in İktisat Sosyolojisi: Uygarlığı Anlamanın Anahtarı Olarak İktisadi Zihniyet. *Sosyoloji Konferansları*, 45 (1), 19-42.
- Swedberg, R. (1991). Major Traditions of Economic Sociology. *Annual Review of Sociology*, 17, 251-276.
- Zimmerman, M. E. (2011). *Heidegger Modernlikle Hesaplaşma: Teknoloji, Politika ve Sanat* (çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.